

TEKOÄLYPERIAATTEITA OHJAAVAT KESKEISIMMÄT SÄÄDÖKSET JA OHJEISTUKSET:

- **EU:n tekoälyasetus (EU AI Act)**, joka astui voimaan 1.8.2024 ja alkaa soveltua korkean riskin tekoälyjärjestelmiin viimeistään vuoden 2027 lopulla. Asetus luokittelee tekoälyjärjestelmät riskiperusteisesti kiellettyihin, korkean riskin ja matalan riskin järjestelmiin. Korkean riskin ryhmään (ns. suurriskiset järjestelmät) kuuluvat mm. järjestelmät, joilla arvioidaan yksilön oikeutta julkisiin palveluihin, rekrytoinnissa ja henkilöstöhallinnossa käytettävät ratkaisut. Tekoälyasetus määrittelee myös yleiskäyttöiset tekoälymallit, eli laajoilla datamassoilla koulutetut mallit, joita voidaan hyödyntää monenlaisiin tarkoituksiin. Näiden osalta korostuvat läpinäkyvyys, oikeellisuus ja jatkuva vaikutusten arviointi.
- **EU:n yleinen tietosuoja-asetus (GDPR, 2016/679)**, joka muodostaa sääntelyn perustan myös tekoälyn osalta. Sen periaatteet koskevat kaikkea tekoälyjärjestelmien avulla tapahtuvaa henkilötietojen käsittelyä. Asetus velvoittaa rekisterinpitäjänä toimivaa organisaatiota varmistamaan rekisteröityjen oikeuksien toteutumisen ja henkilötietojen asianmukaisen suojaamisen.
- **Valtiovarainministeriön (VM) tekoälyn eettinen ohjeistus** ohjaa tekoälyn arvo- ja normiperusteista käyttöä julkisessa hallinnossa. Eettisellä tekoälyllä tarkoitetaan mm. läpinäkyvää, luotettavaa, yhdenvertaista ja syrjimätöntä tekoälyä, jossa toteutuu ihmisen valvonta ja hyvän hallinnon periaatteet.

Muita keskeisesti ohjaavia säädöksiä on mm.

- Hallintolaki (434/2003)
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (julkisuuslaki, 621/1999)
- Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (tiedonhallintalaki, 906/2019)
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

Tämän lisäksi päätöksentekoa sekä tiedonkäsittelyä voi ohjata toimialoittain myös erilaiset erityislainsäädännöt kuten varhaiskasvatustalaki tai rakentamislaki. Jokaisen toimialan tulee olla perehtynyt omaa toimintaansa liittyvään lainsäädäntöön ennen tekoälyjärjestelmien käyttöä.

TEKOÄLYN KÄYTTÖNOTTO & DOKUMENTAATIO

Seuraavat asiat tulee palvelualueella taikka toimialalla dokumentoida kirjallisesti ennen tekoälyjärjestelmän käyttöönottoa.

- Tekoälyjärjestelmän/-ratkaisun nimi ja lyhyt kuvaus
- Tekoälysäädöksen riskiluokka: [kuvaa miten riskiluokitus ja riskiarvio on määritelty]
- Tekoälysäädöksen toimijarooli(t): Toimittaja, Käyttönottaja
- Miksi tekoäly halutaan ottaa käyttöön [kuvaa, mihin tarpeeseen käytetään tekoälyjärjestelmää]
- Onko tekoälyn käyttö kaupungin strategisen linjauksen ja tekoälyperiaatteiden mukainen [tarkista yhdenmukaisuus tämän asiakirjan kanssa]
- Mitä lisäarvoa tekoälyn käyttöönotto tuo palveluihin, toimintoihin, henkilöstölle ja kuntalaisille [kuvaa käytön tarpeellisuus ja hyödyt konkreettisesti ja miten sitä mitataan]
- Rajoittaako lainsäädäntö jotenkin tekoälyn käyttöä [tarkista, EU tekoälysäädös, tietosuojalaki/asetus, hallintolaki, tiedonhallintalaki, toimialakohtainen erityislainsäädäntö]
- Miten tekoäly sopii yhteen kaupungin tekoälyn ohjaavien periaatteiden kanssa [kuvaa, miten kerromme sen käytöstä läpinäkyvästi, onko sen käyttö vastuullista ja turvallista, miten voimme valvoa, että sitä käytetään oikein, miten varmistamme oikeudenmukaisuuden ja syrjimättömyyden, mikä on ihmisen rooli tekoälyjärjestelmän käytössä]
- Miten tekoäly sopii yhteen nykyisten teknisten ratkaisuiden kanssa [kuvaa, yhteensopivuus ja osoita ne käytännössä]
- Onko palvelualueella/toimialalla itsellä resursseja käyttöönotolle [kuvaa, onko riittävästi aikaa työntekijöillä aika koulutukseen ja testaukseen, miten palvelualueella/toimialalla resursseja valvotaan, että tekoälyä käytetään siihen tarkoitukseen kuin on käyttöönotettu].

PERUSOIKEUSVAIKUTUSTEN RISKIARVIO (FRIA)

Ns. suurriskisen tekoälyjärjestelmän käyttöönoton vastuutahot ovat vastuussa veloitteesta laatia perusoikeusvaikutusten riskiarvio (Fundamental Rights Impact Assessment, FRIA).

Rakenteeltaan se on hyvin samanlainen kuin tietosuojan vaikutustenarviointi (DPIA). Tarkemmin tietoa tekoälyssäädöksessä (27 artikla 1 kohta), mutta arvioinnin tulee sisältää vähintään seuraavat asiat;

- Kuvaus käyttöönottajän prosesseista, joissa suuririskistä tekoälyjärjestelmää käytetään käyttötarkoituksensa mukaisesti.
- Kuvaus ajanjaksosta, jonka kuluessa kutakin suuririskistä tekoälyjärjestelmää on tarkoitus käyttää, ja kuinka usein.
- Niiden luonnollisten henkilöiden ja ryhmien luokat, joihin järjestelmän käyttö todennäköisesti vaikuttaa.
- Erityiset sellaisen haitan riskit, joka todennäköisesti kohdistuu tämän kohdan c alakohdan mukaisesti yksilöityihin luokkiin kuuluviin luonnollisiin henkilöihin tai henkilöryhmiin, ottaen huomioon tarjoajan 13 artiklan mukaisesti antamat tiedot.
- Kuvaus ihmisen suorittamien valvontatoimenpiteiden toteuttamisesta käyttöohjeiden mukaisesti.
- Toimenpiteet riskien toteutuessa
- Toimenpiteet, jotka on toteutettava kyseisten riskien toteutuessa, mukaan lukien sisäistä hallintoa ja valitusmekanismeja koskevat järjestelyt.

Esimerkkejä suurriskisiä tekoälyjärjestelmistä

Listaus kaikista suurriskisistä tekoälyjärjestelmistä löytyy EU:n tekoälyssäädöksen liitteestä III.

Tekoälyssäädöksen mukaan tekoälyjärjestelmää ei pidetä suuririskisenä, jos se ei aiheuta merkittävää vaaraa ihmisten terveydelle, turvallisuudelle tai perusoikeuksille ja se ei vaikuta merkittävästi päätökseen. EU:n tekoälyssäädöksen mukaisille ns. suurriskisille järjestelmille on kuitenkin aina tehtävä perusteellinen arviointi ennen käyttöönottoa, jotta varmistetaan, ettei niistä aiheudu haittaa.

Kaupunkia koskevia keskeisimmistä suurriskisistä tekoälykäyttötapauksia on nähty olevan:

- Oppilaiden pääsyyn ja valintaan tehtävät päätökset
- Oppilaiden arviointitilanteet
- Oppilaiden seuranta kokeiden aikana
- Rekrytoinnissa työhakemuksen analysoiminen
- Työ- ja virkasuhteiden päätöksiä liittyen ehtoihin, kuka etenee uralla ja kenen työ- taikka virkasuhde päätetään.
- Työtehtävien seuranta ja arviointi
- Kriittisen infrastruktuurin hallinta
- Julkisten palvelujen ja etuisuuksien päätökset